

A „múzeumbarát fémkeresőzés” eredményei Békés megyében

Nagy-Laczkó Balázs¹

nagy.balazs.regesz@gmail.com

A múzeumokkal együttműködő fémkeresőzés megyénkben – az ország más részeihez hasonlóan – a 2000-es években vette kezdetét, jelenleg három régészeti gyűjtőkörrel rendelkező múzeum munkáiban működnek közre az amatőr történelembúvárok, melyek közül a téma általános ismertetését követően a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum módszereit és tapasztalatait kívánom bemutatni e lapokon.

A detektor és régészet a múltban...

1941-ben a Magyar Távirati Iroda jelenti, hogy berlini orvosok feltaláltak egy fémkereső szondát, mely hangosan jelzi az idegen test (fém) helyét a szervezetben.² Az első, magyar fejlesztésű fémkeresésre is alkalmas detektor Csanda Ferenc, Molnár Lajos és Zalavári Tibor szabadalmán alapult, célja a földalatti vezetékek felkutatása volt.³ 1963 decemberében mutatkozott be először régészeti használatban a Hódmezővásárhely-Szikáncson talált érmék kapcsán (*II. Theodosius és III. Valentinianus érmei*).⁴ 1974-ben tudósítanak a szocialista rendőrségek kézi fémkereső használatáról.⁵ 1980-ban a Magyar Nemzeti Gallériában kiállításra is kerül egy ilyen műszer (*a Múzsák kertje közelről*).⁶ Bár egyes múzeumok már az 1960-70-es évektől rendelkeztek fémkeresővel (*például: MNM Éremtára, Kecskemét*), a többség csak az 1990-es évektől. A kezdetekben a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára nyújt segítséget a vidéki múzeumoknak, mint arról számtalan beszámolóból értesülhetünk. Az M43-as autópályán végzett régészeti munkáknál a 2009-es publikáció még újdonságként tünteti fel a fémkereső műszerek használatát.⁷

Az 1990-es években magánszemélyek már, mint fémkeresős gyűjtők is kapcsolatba kerülnek a békéscsabai múzeummal, 1994-ben így kerülnek elő koravaskori leletek

¹ A következőkben a szerző a 2017. november 23-25. között a Magyar Nemzeti Múzeumban megrendezésre került Fiatal Középkoros Régészek 9. Konferenciáján azonos címmel elhangzott poszter előadása nyomán készült közleménye olvasható. A kézirat 2018. február 12-én került véglegesítésre a megvalósítandó konferenciakötet számára. A kéziratot változtatás nélkül közlöm – Nagy-Laczkó Balázs, 2025. február 13.

² ZIMMER 1941

³ MTI 1961; CSANDA 1972.

⁴ KOREK (1963) 294; KOREK (1964) 56-57.

⁵ PLESS (1974) 7.

⁶ E. TÖRÖK (1980) 180.

⁷ BALOGH (2009) 2.

Sarkadkeresztúr határából,⁸ később egy „a régészeti leletek iránt már régóta érdeklődő adatközlő”-ként aposztrofált személy talál késő-gótikus gyertyatartót Sarkad határában.⁹

A helyi napilapok már az 1980-as években beszámolnak a nagyközönségnek a detektoroknak a régészetben betöltött hasznáról. Ekkoriban még a bejelentés utáni célzott keresés, helyszíni szemle az általános használati gyakorlat, többnyire érem-leletek, éremkincsek kerülnek így be a múzeumokba. Országszerte feltámad az ősi kincskeresési inger, mely kapcsán Szende László közöl szórakoztató tanulmányt „a kincskereső műszer és a leletbejelentés” címmel.¹⁰ Fehér József 1996-ban a bodrogolaszi kincs kapcsán már felveti, hogy az illegális régészek fémdetektorokat használnak – többnyire külföldön.¹¹ A 2000-es évektől már magukban a múzeumi tanulmányokban is beszámolnak arról, hogy az egyes lelőhelyeket rendszeresen járják keresősök (*Tata - Ipari park, lelőhely: Kisné Cseh Julianna - Petényi Sándor terepbejárása, 2001*).¹²

Az 1990-es évektől többször előforduló gyakorlat közvetlen az ásatások megkezdése előtt a fémkereső használata a magyar régészetben (*például: Töltéstava – Alsótáplány dűlő /Gy-M-S m./ 1991 – Gabrieli Gabriella*).¹³ Országszerte általános gyakorlattá válik, hogy a fémkeresők, akkor kerülnek használatra, hogyha ásatásra nincs lehetőség, illetve lelettérképezésnél és gyűjtésnél, lelőhely-felderítésnél, az ásatások során kitermelt föld (depó) átvizsgálásánál, és az ásatást követően ellenőrző jelleggel. A fémdetektoros műszeres vizsgálatoknál gyakori, hogy csak a szántás ad szórvány anyagot, míg mélyebbről nincs leletanyag. Ezek mellett a fémkereső használata új lendületet ad a terepbejárásokkal járó csatahely-kutatásoknak is.¹⁴

...és a jelenben

A fémkeresős kutatásokkal kapcsolatban még csak kialakulóban van egy általános terminológia, ahogyan az azt illegális tevékenységként űzőkre is számtalan megjelölés használatos. Utóbbiak különösen veszélyeztetik a megyénk, Békés megye lelőhelyeit. Az illegális tevékenységek végzőinek több szakmai segédlet is a rendelkezésükre áll a régészeti lelőhelyek kifosztásához és megbolygatásához, hiszen megyénk egy részének régészeti topográfiája szabadon hozzáférhető (MRT 6, 8, 10), és monográfiák térképmellékletei árulkodnak az egyes korszakok lelőhelyeiről.¹⁵

Ugyanakkor nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt sem, hogy akadnak olyan lelkes lokálpatrióták, amatőr helytörténészek és hobbisták, akik nemcsak együttműködnének a

⁸ GYUCHA (1996) 67-127.

⁹ SZATMÁRI (2003) 387.

¹⁰ SZENDE (2006) 37-42.

¹¹ FEHÉR (1996) 137.

¹² KISNÉ – PETÉNYI (2004) 20.

¹³ GABRIELI (1993) 46. 68.

¹⁴ NÉGYESI (2015) 392.

¹⁵ SZATMÁRI 2005

régészekkel, hanem hozzá is járulnának a múzeumok szakmai munkájához. Egyes múzeumok példája igazolja ezen együttműködések sikerét,¹⁶ míg láthatjuk azt is, hogy a témából adódó problémák foglalkoztatják a szakmát a környező országokban éppen úgy, mint Dániában, Németországban és Nagy-Britanniában is.¹⁷

Megyénkben jelenleg három régészeti gyűjtőkörrel rendelkező múzeum működik együtt múzeumbarát-fémkeresősökkel: a Nagy Gyula Területi Múzeumhoz (Orosháza) saját önálló kutatások köthetőek, Gyulán az Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft. a vár ásatásai kapcsán,¹⁸ míg a Munkácsy Múzeum az M44-es út próba és megelőző feltárásain kezdett az együttműködésbe, illetve egy a 18-19. századi helyi anyagi kultúrát feltérképező csárdakutatás részeként is megkezdtek az együttműködést hobbi-fémkeresősökkel.¹⁹ Módszereinket és tapasztalatainkat az alábbiakban összegezném.

Tapasztalatok és eredmények

Az M44-es gyorsforgalmi út Tiszakürt-Kondoros szakaszának 2017. évi megelőző feltárásai során adódott először lehetőség a Munkácsy Mihály Múzeum régészei számára a velük szerződésben álló fémkeresők közvetlen bevonására. Elsőként közvetlen a gépi humuszolást megelőzően jártuk be közösen a keresősökkel a lelőhelyek út által érintet területét. Ennek során több helyen is jelentkeztek mind a felszínen, mind a felszín közvetlen közelében olyan leletanyag, melyek a hagyományos kutatási módszerekkel, illetve a gépi humuszolás során elvesztek volna számunkra. Az így begyűjtött leletanyagot a terepbejárásoknál megszokott módon dokumentáltuk. A tapasztalatok alapján elmondható, hogy a humuszolást megelőző detektoros vizsgálatok hatékonyságát nagymértékben befolyásolják a felszíni adottságok. A magas vagy sűrű aljnövényzet, a különböző monokultúrák (kukorica, búza, napraforgó, szója) magasan vágott tarlói mind-mind hátráltatják vagy akár el is lehetetlenítik a kézi detektorok „lengetését”. Hasonlóan fontos szerepet játszanak különböző időjárási tényezők is: a talaj nedvességtartalma ugyanis szintén befolyásolja a készülékek megbízhatóságát.

A gépi humuszolást követően az egyes szondákat is megvizsgáltuk fémkeresők segítségével. A vizsgálat során megjelöltük azokat a pontokat, ahol a gép jelzett, ám – szemben a humuszolást megelőző „felszíni szórvány leletanyag” – begyűjtésével, itt a feltárást a hagyományos módszerekkel folytattuk, elkerülendő a régészeti jelenségek esetleges megbolygatásából eredő információvesztést. A megelőző és próbaátatások során mind különböző korú temetők és mind különböző korú telepek feltárása során lehetőségünk nyílt a detektoros kutatásra. A feltáráson mind a szondákból, mind az egyes objektumokból kitermelt földet (depót) is többször átvizsgáltuk keresők segítségével, illetve a már feltárt

¹⁶ RÁCZ 2017

¹⁷ THOMAS 2012

¹⁸ PAPP 2015

¹⁹ NAGY-LACZKÓ (2018) 11.

jelenségeket is „leellenőriztük”. Érdekes tapasztalatunk volt, hogy a hobbi-keresőseink által használt készülékek az erősen korrodálódott kisebb méretű – első sorban bronz – viseleti elemeket (például későavar sírból származó övvereteket) nem érzékelték.

Mind a már említett ásatások, mind a csárdakutatások kapcsán fontos megemlítenünk egy másik a fémkeresős kutatásokat befolyásoló tényezőt, a modern kori és recens szennyezettséget. A szennyeződések keresztül nagyon jól kirajzolódnak a korábbi – de nem régészeti korú – tanyahelyek, dűlőutak. Az utak közelsége különösen sok „zajt” jelent az egyes lelőhelyek kapcsán. Tekintettel arra, hogy sokszor a modern anyag és a régészeti anyag adta jelek nehezen vagy egyáltalán nem elkülöníthetők egymástól az alkalmazott gépek segítségével, az ilyen jellegű kutatások jelenleg igen sok felesleges fáradozáshoz vezetnek: jelentős mennyiségű sörös doboz és üdítős kupak kerül „feltárássá”. Örömmel az ürömben, hogy ezek a befolyásoló erők az illegális fémkeresőknek is hamar kedvét szegik. Megyénkben sok a kutatásba bevont csárda még a 20. században is üzemelt, megállóhelyül vagy egy-egy család otthonául szolgált. Az ebből eredő „zajosság” máig elrettentette tőlük térségünk műkincsvadászait.

A fenti kutatásokon túl a helyi fémkereső amatőrök bevonásának egyik legfontosabb hozadéka kétségtelenül maga a múzeumbarátság: az örökségvédelem és a régész szakma közelebb hozása a helyi lakosokhoz. Az interakciók, a közös cselekvés hatására a résztvevők sokkal inkább a sajátjuknak élik meg ezt az örökséget és otthonuk történetét, mintha pusztán a – sokszor a lakosokhoz el sem jutó – cikkekből és hírekből tájékozódhatnának. A múzeumbarát fémkeresőzés ugyanis az ismeretterjesztés terén is fontos új, kiaknázandó lehetőségeket jelent, elég csak, ha a nálunk még gyerekcipőben járó közösségi régészetre gondolunk. A helyi lakosokkal való viszony javítása pedig meghatározó jelentőségű hazánk örökségvédelmének jövője szempontjából.

Rövidítések

BMMK	Békés Megyei Múzeumok Közleményei
FolArch	Folia Archaeologica
HOMÉ	Herman Ottó Múzeum Évkönyve
MFME – StudArch	Móra Ferenc Múzeum Évkönyvei – Studia Archaeologica
MRT	Magyarország Régészeti Topográfiája
MTI	Magyar Távirati Iroda
RégFüz	Régészeti Füzetek

Irodalom

- BALOGH 2009 Balogh Csilla szerk.: Nyomvonalba zárva. *Régészeti feltárások az M43-as autópályán és a Makót elkerülő út nyomvonalán* (Szeged, 2009).
- CSANDA 1972 Csanda Ferenc: *Föld alatti közművezetékek felkutatása*. Budapest, 1972.
- FEHÉR 1996 Fehér József: A bodrogolasi kincslelet. *HOMÉ 33-34.* (1996) 117-138.
- E. TÖRÖK 1980 E. Török Klára: „A Múzsák Kertje közelről” kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában. *Múzeumi műtárgyvédelem 8.*, 1980 (Múzeumi Restaurátor És Módszertani Központ). 170-180.
- GABRIELI 1993 Gabrieli Gabriella: Töltéstava – Alsótáplány dűlő. In.: Wollák Katalin (szerk.): Az 1991. év régészeti kutatásai / *RégFüz 1/45.* (Magyar Nemzeti Múzeum Budapest, 1993). 46. 68.
- GYUCHA 1996 Gyucha Attila: Kora vaskori leletek Sarkad határában. *BMMK. 16.* (1996) 67-127.
- KISNÉ – PETÉNYI 2004 Kisné Cseh Julianna – Petényi Sándor: Római- és középkori lelőhelyek Tatán. In.: Kisné Cseh Julianna (szerk.): *Annales Tataienses IV. Arx – oppidum - civitas.* A vártól a városig. Tata évszázadai. Tata Város Önkormányzata – Mecénás Közalapítvány, Tata, 2004. 9-32.
- KOREK 1963 Korek József: Jelentés a Magyar Nemzeti Múzeum 1963. évi munkájáról. *FoLArch. 16.* (1963) 291-297.
- KOREK 1964 Korek József: Hódmezővásárhely – Szikáncs. *RégFüz 17.* (1964) 56-57.

- MTI 1961 A Magyar Távirati Iroda beszámolóját a Somogyi Néplap közli „Sikerül-e megtalálni Attila sírját? – Elektronikus műszer a régészeti kutatásban” címmel 1961, július 18-án. *Somogyi Néplap XVIII. évfolyam 167. szám.*
- NAGY-LACZKÓ 2018 Nagy-Laczkó Balázs: Mesélő múzeum – Babály Gyurka nyomában. *Csabai Mérleg XXVIII. évfolyam, 3. szám* (2018. február 8.) 11.
- NÉGYESI 2015 Négyesi Lajos: Törökkori csatahelyek nyomai terepen. Berecz Mátyás - Bujdosné Pap Györgyi - Petercsák Tivadar (szerk.): *Végtár és mentalitás a kora újkori Európában - Studia Agriensia 31.* (Eger, 2015) 391-398.
- PAPP 2015 Papp Gábor: Ólombulla a palánkvár alatt. *Beol – Békés megyei hírportál.*
- <https://www.beol.hu/bekes/kozelet-bekes/olombulla-a-palankvar-alatt-632197/> (letöltés: 2018. február 12.)
- PLESS 1974 Pless Zsuzsa: A közbiztonság új, hazai technikai eszközei. *Pest Megyei Hírlap 18. évfolyam, 145. szám.* (1974. június 23) 7.
- RÁCZ 2017 Rác Tibor Ákos: Fémkeresősök a múzeum kötelékében. Közösségi Régészeti modell építése Pest megyében. *Magyar Régészet 2017. Ősz.*
- http://www.magyarregeszet.hu/?page_id=4426#post-10725 (letöltés: 2018. február 12.)
- THOMAS 2012 Thomas, Suzie: Archaeologists and Metal-Detector Users in England and Wales. *Oxford Handbooks Online.*
- <https://doi.org/10.1093/OXFORDHOB/9780199237821.013.0004> (letöltés: 2018. február 12.)
- SZATMÁRI 2003 Szatmári Imre: Késő gótikus, ember alakú bronz gyertyatartó Sarkadról. *MFME – StudArch 9.* (2003) 387-398.

SZATMÁRI 2005

Szatmári Imre: *Békés megye középkori templomai*.
Békéscsaba, 2005.

SZENDE 2006

Szende László: A „kincskereső” műszer és a
leletbejelentések. *Limes* (2006/1) 37–42.

ZIMMER 1941

Zimmer Ferenc (szerk.): *MTI 1941. május 21.* Napi
Hírek.